

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Татяна Илиева

за обявения в ДВ бр. 36 / 27.04.2018 г. конкурс за професор по професионално направление 2.1. Филология за нуждите на Кирило-методиевския научен център към БАН с единствен кандидат доц. д-р Веселка Неделчева Желязкова

За участие в обявения в ДВ бр. 36 / 27.04.2018 г. конкурс за професор по професионално направление 2.1. Филология за нуждите на Кирило-Методиевския научен център към БАН доц. д-р Веселка Неделчева Желязкова е представила 46 публикации, излезли на български, руски и английски език в България, Русия, Израел, Италия, Полша, Литва, Холандия - между тях три книги в съавторство, 25 научни студии и статии в реферирани периодични издания, тематични сборници и такива с материали от научни конференции, 11 прегледа, едно наборно издание, два речника, един превод и няколко текста с популярно съдържание. Извън тази продукция, която напълно удовлетворява изискванията на конкурса, кандидатката е съавтор на още три книги¹, 19 статии и студии, 6 рецензии на книги и съобщения за научни събития в българска и чуждестранна научна периодика.

Основната част от разработките на В. Желязкова са в областта на кирилometодиевистиката (езиково-текстологични изследвания и издания на паметници, изучаване на Кирило-Методиевото дело и Кирило-Методиевските традиции през XX в., Кирило-Методиевска библиография). Трайни интереси проявява авторката и към старобългарската лексикология и лексикография. Кандидатката развива впечатляваща научна дейност в рамките на последните 15 години. В периода след хабилитирането си през 2003 г. тя работи по подготовката на две издания на средновековни паметници и речниците към тях (едното самостоятелно, а второто в сътрудничество). Участва в съставителството на библиографски справочник с над 3000 заглавия на български кирило-методиевски публикации – допълнение към подготвената от М. Попруженко и Ст. Романски “Кирилometодиевска библиография за 1934-1940 г. Включва се с доклади в 25 национални и международни научни форума у нас и в чужбина (Израел, Италия, Литва, Полша, Русия, Словакия, Сърбия), в подготовката и организирането на част от които взима дейно участие. Активно сътрудничи в 10 научни проекта на КМНЦ и други научни организации, а на 3 е научен ръководител. Била е гост-лектор по програма „Еразъм +“ в университетите „Алберт Лудвиг“ във Фрайбург (2016 г.), „Константин-Кирил Философ“ в Нитра (2017), в Лисабонския университет (2018), както и в Института по славянска култура, Москва (2013) и Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (2017 г.). Членува в експертната комисия по направление 8 за конкурса „Подпомагане на млади учени и докторанти – БАН“ (2017 г.) и във ВНЕК – Периодика към Фонд „Научни изследвания“ (2017 г.) Ще спомена още участието ѝ в научната редакция и съставителството на тематични, юбилейни и сборници с материали от научни конференции; членството ѝ в редколегиите на сп. „Реферативный журнал. Социальные и гуманитарные науки. Серия 6. Языкознание“. ИНИОН РАН и „Человек: образ и сущность“. РАН, ИНИОН, както и в Библейската комисия при международния комитет на славистите. Това са все факти, които свидетелстват за високата оценка, която ѝ се дава в

¹ Авторската част в №2 е базирана на работата на кандидатката по дисертацията ѝ за придобиване на образователната и академична степен „доктор“, а №3 е представена като хабилитационен труд в конкурса за „доцент“ през 2003 г.

академичните среди. За труда „Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 3. С., 2016 г. авторският колектив, в който участва кандидатката, получава Голямата награда на Софийския университет за 2016 г. за научно-изследователска дейност. Успешното котиране на В. Желязкова не само в родната, но и в чуждестранната палеославистика красноречиво личи и от справката за нейните цитирания – 27 работи на кандидатката са цитирани повече от 300 пъти в трудовете на утвърдени български, руски, италиански, белгийски, македонски, немски и полски учени, публикувани в реномирани академични издания. Не на последно място трябва да бъде отбелязана и активната административна дейност, която В. Желязкова извършва в КМНЦ, както и популяризаторската ѝ работа. Тя поддържа плодотворни научни контакти с водещи палеослависти от Институтите за руски език и славянознание в Москва, които обогатяват не само нея самата, но са от значение и за КМНЦ като цяло, както и за българската славистична медиевистика изобщо.

Основният дял от представената за конкурса научна продукция (1-18) касае работата на кандидатката върху Книга Изход, пряко свързана с предприетото в КМНЦ издаване на отделните библейски книги по най-стария запазен ръкопис на старозаветния канон F.I.461 (РНБ – Санкт Петербург). Езиково-текстологичните изследвания на В. Желязкова по въпроса кореспондират със засиления през последните две десетилетия интерес на учените към тълковния превод на Свещеното писание². Наблюденията на авторката върху морфологията, синтаксиса и лексиката на подготвяната за издание от нея книга, а също и откритите следи от глаголически протограф потвърждават направените в предходни изследвания върху други библейски книги изводи, че среднобългарските преписи на тълковната версия на Стария завет възхождат към много древен протограф. Същевременно ред морфологични и синтактични особености, множеството преславизми, както и системната употреба на славянски думи вм. гърцизми говори, че текстът е отредактиран от преславски книжовници.

Подготвеното от В. Желязкова издание на Кн. Изход в съответствие с реализираните вече книги от поредицата включва: наборен текст, снабден с научен апарат върху особеностите на славянската ръкописна традиция и гръцкия текст както и двуезични (славяно-гръцки и гръцкославянски) индекси. Изработено по най-добрите съвременни научни стандарти, то е съществен принос към изворовата старобългаристика и само можем да си пожелаем час по-скоро да види бял свят. Съставените лексикографски справочници предоставят значим словен ресурс, който сам по себе си е достатъчно основание да бъде изследван и анализиран успешно, с убедителни и по-широко валидни изводи въвн от състава на старобългарския превод на Ветхия завет. Двуезичните индекси към подготвеното издание ще подпомогнат изследването на похватите и техниките на средновековните преводачи. Те ще бъдат ценен справочник в изучаването на старобългарската лексика в съпоставка с гръцката подложка. Заедно със съставените индекси към пророческите книги от корпуса на F.I.461 словоуказателите към Книга Изход ще допълнят и детайлизират картината и ще поставят началото на един бъдещ цялостен старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски библейски речник и конкорданс.

Друга част от представената за конкурса научна продукция (1-18) е свързана с работата на кандидатката върху съвместния проект с Института за руски език „В. В. Виноградов“ към РАН, в резултат на който е подготвено двутомно издание на най-стария запазен

² Освен В. Желязкова в тази насока работят R. Mathiesen, Св. Николова, Л. Тасева, М. Йовчева, И. Христова, Т. Попова, К. Костова, В. Желязкова, Т. Мострова, М. Димитрова, Т. Илиева, И. Илиев, Я. Милтенев и др.

препис на Нестишния пролог – Софийския, руски ръкопис от края на XII – началото на XIII в. Приносът на В. Желязкова се състои в разчитане на текста на Софийския пролог по фотокопия на ръкописа; изготвяне на славяно-гръцките словоуказатели на думите и формите от Софийския пролог – лематизиране и систематизиране на славянските форми; изготвяне на указателя на имената на светците, празниците и събитията, паметта на които е отбелязана в ръкописа. Лексикографските приложения, съставени от кандидатката, са направени точно и прегледно. Главната цел на славяно-гръцките словоуказатели на думите и формите от Софийския пролог е да систематизират словното богатство на паметника и да представят преводаческата техника на средновековния преводач на лексикално и словообразователно равнище. Особено сполучлив е начинът, по който е решена трудната задача лексикографски да се представи сложната текстологична структура на реконструирания състав на славянския преводен синаксар за септемврийската половина на годината посредством поредица от индекси към отделните преписи, върху които е базирано изданието. Основната концепция, на която са подчинени словоуказателите – да отразяват лексикалния състав на конкретен ръкопис, а не на паметника като цяло – налага и практическия подход на ориентирането им към фиксация на реални форми, а не на хипотетични такива от реконструирания първоначален текст или на по-изправните четения от други ръкописи. Извеждането в отделен индекс на собствените имена също е изключително функционално. Критика търпи приложената фонетико-правописна стандартизация на лемите според фонологичната система на древноруския език. Това решение несъмнено ще затрудни ползвателите, незапознати предварително с ортографията на издаваните ръкописи. Нормализацията съобразно класическата старобългарска норма отдавна е доказала своята целесъобразност в традицията на славянската историческа лексикография, подкрепена с авторитета на най-добрите палеославистични речници – Пражкия *Slovník jazyka staroslověnskeho* и *Старославянский словарь*. Много полезна щеше да бъде и една сверка за незасвидетелстваните досега в други лексикографски справочници лексеми, както и за разпространението на редки словоупотреби и преводни решения в други текстове. Липсата на конкретни статистически данни за броя на лексемите и словоупотребите в отделните указатели възпрепятства бързата съпоставка на словния масив на изследвания паметник с лексикалния инвентар на други средновековни текстове.

Конкретната работа на кандидатката по разчитането на текста на Софийския пролог провокира интереса ѝ към текстологията на паметника. Изследван е Нестишният пролог в състава на ръкопис № 73 от сбирката на НА на БАН, където се открива характерното за руската традиция разширяване на житийната част с нравоучителни съчинения (№ 22, тезиси). Проучени са проложните жития в празничен миней № 23 от сбирката на НА на БАН и е изказана хипотезата, че сред изворите на неговия уникален състав е бил и Нестишен пролог, в който вероятно са били включени и агиографски произведения от XIII в. (№ 27). В тясна връзка с изготвянето на славяно-гръцките словоуказатели на думите и формите от Софийския пролог е интересът на изследователката към лексиколожката проблематика, която повдига паметникът (№ 25).

По-общите теоретични въпроси, свързани с изучаването на старобългарската лексика, са поставени в две съвместни статии с В. С. Ефимова. Разгледана е приложимостта на метода «от гръцка лексема към старобългарска» при лингвистичния анализ на диференциацията на Ветхозаветната лексика с оглед на принадлежността ѝ към времето на Методиевия превод или по-късния преславски превод, респ. редакция, на базата на съпоставително ѝ

изследване със словния инвентар на Новия Завет и други ръкописи от «старобългарския канон» (№ 28). В статията се привеждат и някои наблюдения, касаещи лексикалните особености на най-древните славянски ръкописи на Стария Завет, направени от авторките относно наименованията на лица. В друга публикация пак на същия авторски тандем (№ 29) се поставя един актуален въпрос в изследванията на съвременните езици, но напълно неразработен по отношение за старобългарския език – в кои случаи словосъчетанията могат да бъдат разглеждани като единици за номинация и в кои като единици за описание. Като се опират на принципа, че единиците за номинация означават един лингвистичен концепт, авторите описват, анализират и класифицират „словосъчетанията-номинации“ в съпоставка със структурата и семантиката на техните гръцки съответствия.

Приложната библиографска дейност на кандидатката по допълването на Кирило-Методиевската библиография на Романски-Попруженко за периода 1935-1944 г. с нови библиографски единици провокира интереса ѝ към изучаването на Кирило-Методиевото дело и Кирило-Методиевските традиции през XX в. – едно слабо разработено до момента изследователско поле. Анализирани са материалите с кирило-методиевска проблематика в българския емигрантски периодичен печат в Северна Америка през първата половина на XX век и е направена оценка на отношението към Кирило-Методиевото дело и на ролята, която то е имало за опазването на езика и народността на емиграцията (№ 23). Въз основа на неизследвани до този момент документи, запазени в ДА – София, ДА – Пловдив, ЦДИА, както и на многобройните публикации в българския периодичен печат от първата половина на XX в. е проследена дейността на създадената през 1914 г. Климентова комисия от представители на академичните, църковните и училищните среди за отбелязването на хилядагодишнината на св. Климент Охридски (№ 31).

С професионализъм и компетентност се отличават рецензиите на В. Желязкова за издания на паметници и изследвания в различни области на историческото езикознание (№ № 33, 36, 38, 41, 42), докторски дисертации, конкурси за академични длъжности. Представеният превод и популярните публикации прибавят още щрихи към нейния разнолик творчески портрет.

Въз основа на направената оценка на оригиналните приноси в теоретичната и приложната научни сфери, както и на останалата ѝ професионална дейност заявявам, че ще гласувам положително за избора на кандидатката за професор по професионално направление 2.1. Филология за нуждите на Кирило-методиевския научен център към БАН.

Доц. Д-р Татяна Илиева